

Öljypellavan pitkät perinteet

Marjo Kasi, harjoittelija, Luonnonvarakeskus, 60320 Seinäjoki, marjo.kasi@luke.fi

Öljypellava on noin 30-60 cm pituiseksi kasvava yksivuotinen viljelykasvi, jonka lehdet ovat kapeat. Valkoiset tai hennon siniset ja leveydeltään parisenttiset kukat avautuvat heinäkuussa. Pellavasta on erikseen kuitu- ja öljylajikkeet: kuitua tuottavat lajikkeet kasvattavat pidemmän varren ja siemensato jää vähäiseksi kun taas öljyä tuottavat lajikkeet tuottavat enemmän siemensatoa ja varsi jää lyhyemmäksi. Siemenet muodostuvat halkaisijaltaan vajaan sentin kokoiseen pallomaisen kotahedelmän suojaan, sylkkyyn. Yhdessä kotahedelmässä on korkeintaan kymmenen ruskeaa ja kiiltävää pintaista siementä.

Pellavan tie Suomeen

Pellava on luultavasti lähtöisin Kaukasukselta ja viljelykasvina sitä on hyödynnetty muun muassa Egyptissä, josta sen tie kohti Eurooppaa alkoi noin 5000 vuotta sitten. Kreikkalaiset siirsivät pellavan hyödyntämisen roomalaisille, jotka puolestaan levittivät oppeja yhä pohjoisemmaksi Eurooppaan yhdessä toisen kuitukasvin, nokkosen kanssa. Täysin tarkkaa tietoa levinneisyydestä ei ole, mutta oletetaan että Ruotsissa kasvia viljeltiin jo kivikaudella ja Suomessa ensimmäiset siemenlöydökset on ajoitettu ajanlaskun alun jälkeiselle parille vuosisadalle. On mahdollista, että viljely levisi Skandinaviaan lähestulkoon samanaikaisesti. Keski-Euroopassa pellava yleistyi 1300-luvulla ja vähitellen sinne perustettiin kehräämöitä ja kutomoita. Meillä viljelyä aloitettiin jo 1500-luvulla, mutta laajimmillaan pellavaa kasvoi 1700-luvulta lähtien, pääasiassa Etelä- ja Keski-Suomessa. Pohjoisessa viljelyä harjoitettiin vain satunnaisesti. Osaamisen ja alan kehittämiseksi perustettiin kutomokouluja. Laajempi kuitupellavan viljely kesti 1800-luvulle, paitsi Hämeessä, jossa tuotanto piti pintansa toiseen maailmansotaan saakka lähinnä Tampereen pellavatehtaan ansiosta. Suurin tekijä viljelyn ja pellavan jatkojalostuksen loppumiselle oli halvemmän puuvillan ja erityisesti puuvillalangan laajamittainen hyödyntäminen. Viljelyä oli 1950-luvulla enää noin tuhat hehtaaria.

Kiinnostus erikoisempiin viljelykasveihin heräsi uudestaan 1990-luvulla. Yksi sysäys oli EU:n liittymisen aikoihin toteutettava kesannointipakko, jolloin viljelijöillä oli mahdollisuus kokeilla uusia tai unohdettuja vaihtoehtoja. Uudet öljypellavalajikkeet edistivät myös alaa. Öljypellavan viljelypinta-ala on ollut 2000 – 2010 –luvulla 1500-2500 hehtaaria.

Kasvin ravitsemuksellinen koostumus

Kokonainen pellavan siemen sisältää:

	100 g
energia	530 kcal
hiilihydraatti	2,4 g
proteiini	21,1 g
rasva	43,5 g

Lähde Fineli

Kasi, M. 2018. Öljypellavan pitkät perinteet. FutureCrops – Uusia kasvilajeja tuotantoon, tietoa ja elämyksiä kysynnän ja liiketoiminnan tueksi. www.luke.fi/futurecrops 23.3.2018

Öljypellavan siemenessä on valkuaista noin 20 % ja öljyä noin 40 %. Öljypellavassa on erityisen paljon omega-3 –rasvahappoja. Öljy sisältää sekä linoli- että alfa-linoleenihappoja. Linolihappo kuuluu omega-6 rasvahappoihin ja alfa-linoleenihappo omega-3 –rasvahappoihin. Omega-3 ja omega-6 rasvahappojen suhde on pellavaöljyssä 4:1, joka on erinomainen ja parempi kuin rypissä. Lisäksi siemenessä on paljon kuitua, kaliumia, magnesiumia, kalsiumia, seleeniä sekä B-, E- ja K-vitamiineja.

Öljypellavan käyttö

Öljypellavasta hyödynnetään erityisesti sen öljypitoinen siemen, jota voidaan käyttää kokonaisina, puristaa öljyksi tai hyödyntää puristeena syntyvää pellavarouhetta. Öljypellavan varsien hyödyntämistä kuitujen lähteenä on myös selvitetty. Nykylajikkeet ovat tosin niin matalia ja varsisato niin pieni, ettei tämä ole tällä hetkellä taloudellisesta kannattavaa.

Pellavan siemenen kaikkia muotoja voi lisätä jogurtteihin, viileihin, puuroihin, salaatteihin, leivonnassa leivän päällä tai muutoin ruuanlaitossa. Jauhettua pellavaa lisätään voileipiin levitettävien majoneesin tai sinapin sekaan. Siementä saatetaan sekoittaa muffinsseihin ja kekseihin. Saatavilla on myös pellavamaitoa. Pellavaöljyä ja –rouhetta saa niin isännälle/emännälle kuin lemmikkieläimillekin soveltuvana ravintolisänä. Myös tuotantoeläimille voi pellavarouhetta syöttää. Esimerkiksi antamalla pellavapitoista rehua kanoille, omega-3 –rasvahapot siirtyvät myös niiden muniin ja näin ne saadaan munimaan runsaasti omega-3 –rasvahappoja sisältäviä munia. Elintarviketeollisuus hyödyntää öljypellavaa hyvin monipuolisesti, lisäksi sitä käytetään luontaistuotteissa.

Myrkyttömyytensä takia pellavaöljy soveltuu puusta tehtyjen huonekalujen ja lattioiden suojaukseen ja hoitoon. Kotona pellavaöljyä voi sivellä puupinnoille ja kiillottaa vanhoja huonekaluja, mutta aina on muistettava pestä tai polttaa käsittelyssä käytetyt siveltimet. Öljy hapettuu helposti ja voi syttyä itsestään ja sen takia pyyhkeitä ei saa laittaa myöskään roskien sekaan. Pellavaöljyä käytetään myös linoleumi-lattianpäällysteiden ja metallipinnoille tarkoitettujen ruostesuoja-aineiden valmistukseen.

Suomessa käytetään vuosittain noin 3000 tonnia öljypellavaa. Vientiin tästä menee 30-60 tonnia. Pääosin öljypellavaa viedään Viroon, Ruotsiin ja Latviaan. Suomen teollisuuden käyttämästä pellavamäärästä kolmasosa tuodaan ulkomailta, lähinnä Belgiasta, Saksasta, Tanskasta, Kanadasta ja Venäjältä.

Kuituosaa voisi myös hyödyntää, mikäli varren korjuu pellolta olisi taloudellisesti kannattavaa. Kuituja voisi käyttää kasvualustoissa, lämmöneristeissä, betonin ja polymeerin lujitteena, tiivisteinä, suodattimissa, selluloosatuotteissa, jäykissä rakennuslevyissä ja paperin raaka-aineena.

Pellavan tapakulttuuri

Alun perin pellavaa viljeltiin nimenomaan kuidun vuoksi, mutta 1900-luvulla myös öljyille tuli kysyntää. Kuitukasvit olivat tärkeitä sen ajan ihmisille, sillä niistä voitiin valmistaa lankaa, josta puolestaan kudottiin kangasta. Pellavan lisäksi vaatteiden ja liinavaatteiden

Kasi, M. 2018. Öljypellavan pitkät perinteet. FutureCrops – Uusia kasvilajeja tuotantoon, tietoa ja elämyksiä kysynnän ja liiketoiminnan tueksi. www.luke.fi/futurecrops 23.3.2018

valmistukseen soveltuvaa kuitua saatiin nokkosesta, hampukkuitu ja siitä saatava lanka soveltui paremmin säkkien ja köysien valmistukseen.

Aiemmin siemeniä käytettiin lääkkeenä monenlaisiin vaivoihin kuten vatsakatarriin, punatautiin, tippuriin, palovammoihin, ruusuun ja mätähaavoihin. Siemenistä tehtiin myös hauteita kaulataudin, pukamien ja veripahkojen poistamiseksi. Pellavaöljyä lisättiin myös perinnemaaleihin.

Pellavan matka pellolta kankaaksi on ollut monivaiheinen ja työläs entisaikaan, kun kaikki tehtiin käsin. Pellavat laitettiin ensin kuivumaan sadonkorjuun jälkeen. Kuivuneista varsista irrotettiin ensin siemenet. Tähän käytettiin rohkaa, nuijaa tai varstaa. Seuraavana pellavat liotetaan. Sen tarkoituksena on mädättää puumaiset osat, jolloin ne irtoavat pellavakuidusta. Tapoja on monia. Pellavat voi liottaa hitaasti virtaavassa vedessä. Ne voi myös jättää nurmelle. Tällöin kaste ja sateet kastelevat niitä. Pellavat saatettiin jättää myös talveksi hangen alle. Pellavat saatettiin myös latoa kerroksittain saven, mudan tai mätänevien lehtien kanssa. Tätä kutsuttiin siniliotukseksi. Erilaiset liotustavat antoivat pellavalle omanlaisensa värin. Liotuksen jälkeen ensi kuivaus tehtiin pellolla ja sen jälkeen kuivausta jatkettiin saunassa tai riihessä.

Kuivatut pellavan varret loukutettiin pellavaloukulla. Siinä puumaiset osat, päistäreet, irtosivat. Varsinkin, jos pellavaa työstettiin talkoovoimin, oli loukutus usein miesten työtä. Naiset sen sijaan tekivät seuraavan vaiheen, joka oli lihtaaminen. Siinä loput päistäreet puhdistettiin kuidusta lihdalla. Lisäksi siinä irtoaa sekalaiset kuidut eli tappurat ja karkeat kuidut eli rohtimet. Lihtaaminen ei paljoa ero loukuttamisesta. Lihdassa on kuitenkin kannessa tylsä rautakisko ja sen vastineena rungossa on myös rauta. Pellavaa ei myöskään hakata enää tässä vaiheessa vaan pellavia vedetään teriä vasten.

Seuraavaksi tehdään häkilöinti. Sillä tarkoitetaan kampaamista muistuttavaa käsittelyä, jonka tarkoitus on erottaa pitkät ja hienot kuidut, aivinat, rohtimista. Tämän jälkeen ne voitiin kehrätä langaksi. Aivinoista saatiin sileää ja kiiltävää lankaa, jota käytettiin arvokkaampia liinavaate- ja paitakankaita. Rohtimista tuli paksumpaa lankaa, jota käytettiin mm. työvaatteiden valmistukseen.

Pellavan viljelyn ja käsittelyn yhteydessä pidettiin paitsi talkoita niin myös juhlia, jotka saattoivat kestää yömyöhään. Pellavalla on ollut suuri merkitys ja se näkyy muun muassa erilaisina uskomuksina. Laskiaisena lattiat lakaistiin useasti ja roskat piti viedä kauas. Tämä takasi sen, että pellava kasvaisi pitkäksi ja pelto pysyisi puhtaana. Lapsilla oli pellavankuiduista letitettyjä lettejä päässään. Laskiaisena mäkeä laskettiin jo aamuharhaisesta. Samalla huudettiin kotitaloon pitkiä pellavia, hienoja hampuja, nauriita kuin lautasia, räätiköitä kuin nurkanpäitä. Mitä pidemmälle kelkka liukui, sitä pidempiä olivat tulevat pellavat. Pellavan, villojen ja hampun käsittely ja langaksi kehruu loppui laskiaiseen. Laskiaisena kehräämisen uskottiin aiheuttavan vahinkoja tulevana kesänä. Laskiaisen jälkeen aloitettiin kankaiden kutominen, joka vaatikin enemmän valoa.

Lisätietoa käyttötavoista



Kasi, M. 2018. Öljypellavan pitkät perinteet. FutureCrops – Uusia kasvilajeja tuotantoon, tietoa ja elämyksiä kysynnän ja liiketoiminnan tueksi. www.luke.fi/futurecrops 23.3.2018

Uulatuote tai muu vastaava – löytyykö heidän sivuilta käyttöä

Elix Oil Oy on somerolainen yritys, joka jalostaa pellavarouheita ja –öljyä. Heillä on perinteisten rouheiden lisäksi myös maustettuja rouheita, ravintolisiä sekä mm. pellavalakritsia. Voit tutustua tuotteisiin [tästä](#).

Kauhajoella Oy Linseed Protein Finland Ltd valmistaa paahdettuja [pellavatuotteita](#). Heillä on tarjolla myös reseptejä.

Kokemaellä sijaitsee [Uula Color Oy](#). Heidän valikoimastaan on saatavilla kotimaista pellavaöljyä ja pellavaöljymaalia.

[Sini-Pellava Oy](#) toimii Loimaalla. Heillä valmistuu pellavarouheet, kylmäpuristeet ja siemenvalmisteet. Heidän valikoimiinsa kuuluu myös puunsuojaöljyä ja saippuaa.

http://www.vyr.fi/document/1/84/24b54d2/oppaat_841a7dc_pellavaopas.pdf

http://www.hyvinvointiapellavasta.fi/site?node_id=3

<http://www.luontoportti.com/suomi/fi/kukkakasvit/ahopellava>

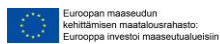
<http://www.mtt.fi/asarja/pdf/asarja73.pdf>

<http://www.craftmuseum.fi/tseitse/materiaalit/pellava.htm>

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/92177/Selin_Tiina.pdf?sequence=1

<http://www.yrttitarha.fi/tietopankki/kansanperinne/polku.html>

Kasi, M. 2018. Öljypellavan pitkät perinteet. FutureCrops – Uusia kasvilajeja tuotantoon, tietoa ja elämyksiä kysynnän ja liiketoiminnan tueksi. www.luke.fi/futurecrops 23.3.2018



Euroopan maaseudun
kehittämisen maatalousrahasto:
Eurooppa investoi maaseutualueisiin



ammattopesto
Livia



MAA- JA
KOTITALOUSNAISET

Sarka
MAATALOUSYHTEISÖ

Kasi, M. 2018. Öljypellavan pitkät perinteet. FutureCrops – Uusia kasvilajeja tuotantoon, tietoa ja elämyksiä kysynnän ja liiketoiminnan tueksi. www.luke.fi/futurecrops 23.3.2018